

องศาของสามสายของครูจักษ์ มงคล

Degree of Saw Sam Sai by Teacher Chakri Mongkol

วรุฒม์ ปัทมดิลก

Varutama Padmadilaka

อาจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

Lecturer from the Faculty of Humanities and Social Sciences Rajabhat Nakhonsawan University

*Corresponding Author Email: varutama.p@nsru.ac.th

Received: 12 March 2024

Revised: 12 April 2024

Accepted: 16 April 2024

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ ต้องการนำเสนอความรู้เกี่ยวกับองศาของสามสาย เกิดขึ้นจากสัดส่วนของสามสาย ที่ช่างทำสามสายจะประดิษฐ์ขึ้น ซึ่งเป็นปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อการบรรเลงและคุณภาพเสียงของสามสาย แต่ละครูช่างจะต้องมีสัดส่วนของตนเอง ที่พัฒนา ปรับปรุง แก้ไข ในรูปแบบของตน ทั้งนี้ด้วยเกิดจากแรงบันดาลใจจากสามสายรุ่นเก่า ๆ หรือครูอาจารย์ที่ได้รับการสืบทอดมา เพื่อแก้ปัญหาที่ผู้บรรเลงสามสายมักพบเจอในปัจจัยของคุณภาพสามสาย เช่น การถ่ายเทน้ำหนักขอในการบรรเลง สัดส่วนองศาที่พอเหมาะ และทำให้ปัจจัยคุณภาพเสียงออกมามีคุณภาพ บทความวิชาการนี้เกิดจากการได้เข้าไปเป็นลูกศิษย์ทางดนตรีไทย การสร้างสามสาย และได้ทราบว่าครูจักษ์ มงคล เป็นผู้ที่มีชื่อเสียงในการบรรเลงสามสายรวมทั้งมีฝีมือในการสร้างสามสายโดยได้รับแรงบันดาลใจ ได้รับคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญด้านสามสายหลายท่าน เช่น ศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์ ช่างจรรยา คชแสง เป็นต้น องศาของสามสายของครูจักษ์ มงคล เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้มีคุณภาพเสียงที่มีความไพเราะ ควบคุมกับคุณภาพของชิ้นงาน ด้วยกรรมวิธีการสร้างจะมีเอกลักษณ์เฉพาะตน คือ การทำปากข้างบน ปากข้างล่าง ที่มีสัดส่วนเป็นธรรมชาติ คล้ายลักษณะกะลิบบัว การทำแกนที่เป็นโลหะอลูมิเนียม ซึ่งมีน้ำหนักเบาสามารถนำกระแสเสียงและทนทานได้ดีกว่าไม้เนื้อแข็ง มีรูปแบบที่สวยงามมีน้ำหนักเบาเท่ากันทั้งคัน นอกจากนี้ปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพเสียงและคุณภาพการใช้งานของสามสายของครูจักษ์ มงคลอย่างหนึ่งที่สำคัญคือสัดส่วนในการสร้างสามสายที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนจนเห็นได้ชัด ผู้นิพนธ์จึงเห็นถึงความสำคัญในองค์ความรู้เรื่ององศาของสามสาย ของครูจักษ์ มงคล และท่านผู้อ่านจะได้เกิดทัศนคติในการนำไปศึกษาต่อไป

คำสำคัญ: สามสาย, ครูจักษ์ มงคล

Abstract

This academic article aims to present knowledge about The degree arising from proportions of the ukulele are the main factors affecting the playing and sound quality of the ukulele Each craftsman must have his own proportions to develop, improve, and correct in his own style This was inspired by old Saw sam sai or teachers who have been inherited to solve the problems that Saw sam sai players often encounter in terms of quality of Saw sam sai, such as the weight transfer of the fiddle in playing. The right proportion and degree cause the quality factors to be damaged to have quality This academic article arose from being a student of Thai music. Creation of a three-line fiddle and learned that Teacher Chakri Mongkol is famous for playing the Saw sam sai and is skilled in creating the Saw sam sai by inspiration. Received advice from many Saw sam sai experts, such as Professor Dr.Uthit Nakasawat, Charoon Kochasaeng, etc. The process and distinctive technique of making the three-stringed fiddle of Teacher Chakri Mongkol makes the melodious sound quality along with the quality of

the instrument that are beautiful, detailed, exquisite, and durable, His unique technique can be described by three remarkable points. Firstly, his processes is focused on the thickness of the stretched skin on the bout and the size of the large and thick bout. The angle of Saw Sam Sai carries the force of the string and the pressure from the bridge. The bridge and counterweight have the proper position and weight Secondly the teacher has technique to make the upper and lower Pak Chang (a component used for carrying the bout, as well as weight of string and the pressure of the string) with natural proportions similar to the lotus petal shape. Last but not least, the neck of the fiddle is made with stainless steel which makes the bow that its head can be regulated by the string Moreover, the bow also has elegant shape, lightweight and can loosen its tension.

Keyword: Saw Sam Sai, Kru Chakri Mongkol

บทนำ

ซอสามสาย เป็นเครื่องดนตรีไทยที่ปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์ยาวนาน มาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี สันนิษฐานว่าเป็นอย่างเดียวกับ “ซอพุงตอ” ในสมัยสุโขทัย เป็นเครื่องดนตรีที่มีลักษณะทางกายภาพที่สวยงาม มีกรรมวิธีการสร้างที่ประณีตบรรจง ใช้บรรเลงในพระราชพิธี จนมาถึงยุคต้นของกรุงรัตนโกสินทร์ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 สืบเนื่องมาจากที่พระองค์ท่านมีอัจฉริยภาพในทางศิลปะด้านต่าง ๆ เช่น ทรงแกะสลักบานประตูพระวิหารวัดสุทัศน์เทพวรารามด้วยฝีมือพระหัตถ์ของพระองค์เอง อีกประการหนึ่ง พระองค์ท่านยังโปรดทรงซอสามสายเป็นอย่างยิ่ง จึงทำให้พระองค์ท่านได้ประดิษฐ์คิดสร้างซอสามสายทรงมีซอสามสายคู่พระหัตถ์อยู่คันหนึ่งชื่อว่า ซอสามสายฟ้าพาด ทรงสร้างได้ด้วยความคิดงดงาม และเป็นแบบอย่างมาจนถึงปัจจุบันนี้ และได้ปรากฏคติกริที่มีชื่อเสียง ได้แก่ พระประดิษฐ์ไพเราะ (มี) ซึ่งถือเป็นคีตกวีที่เป็นต้นกำเนิดของสำนักซอสามสายที่สำคัญในปัจจุบัน ซอสามสายในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์นั้น จะมีใช้อยู่แต่ในราชสำนักเท่านั้น หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 ซอสามสายจึงได้แพร่หลายสู่สามัญชน ซึ่งมีสำนักซอสามสายที่ค้นพบในปัจจุบันจำนวน 3 สำนัก ได้แก่ สำนักที่มีต้นกำเนิดจากราชสำนักคือ สำนักพระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตเสวี) สำนักที่มีต้นกำเนิดจากขุนนาง คือ สำนักครูท้าวประสิทธิ์ พาทยโกศล และสำนักที่เกิดขึ้นด้วยอัตลักษณ์ของคีตกวี คือ สำนักหลวงไพเราะเสียงซอ (อุ่น ดุริยชีวิน)

ในปัจจุบันทั้งสามสำนักมีลูกศิษย์กระจายอยู่ตามสถาบันการศึกษาต่าง ๆ แต่ละสำนักครูบาอาจารย์แต่ละท่านก็จะมีซอคู่มือซึ่งซอคู่มือของแต่ละสำนักนั้น ก็ได้เป็นต้นแบบของสัดส่วน และองศา แต่อาจจะต่างกันด้วยกรรมวิธีการสร้างของช่างที่พัฒนาสู่โลกยุคปัจจุบัน ซอสามสายของไทยจึงมีความงดงามด้วยศิลปะงานช่างซึ่งมีความพิถีพิถันแตกต่างกันไปตามฝีมือช่าง อย่างไรก็ตาม ส่วนประกอบของซอสามสายคงมีลักษณะที่สืบทอดกันมาดังที่ พระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตเสวี) ได้แบ่งส่วนของคันซอตามศัพท์ของช่างศิลปะที่เรียกขาน คือ 1) คันซอ-ทวนบน-ทวนล่าง-พรมบน-พรมล่าง 2) ลูกบิด 3) กะโหลกซอ 4) คันสี 5) หयोग 6) ถ่วงหน้า ครูจักรี มงคล เป็นช่างที่มีประสบการณ์ เป็นที่รู้จักและได้รับการยอมรับจากศิลปินดนตรีไทยที่มีชื่อเสียงเช่น ครูเจริญใจ สุนทรวาทิน ครูจำเนียร ศรีไทยพันธุ์ เป็นต้น ซอสามสายของครูจักรี มงคล ได้รับการยอมรับในเรื่องคุณภาพเสียงที่มีความไพเราะควบคู่ไปกับคุณภาพของชิ้นงานที่มีความสวยงาม ละเอียด ประณีต คงทน และมีเอกลักษณ์เฉพาะคือการทำปากข้างบน ปากข้างล่าง ที่มีสัดส่วนเป็นธรรมชาติ คล้ายลักษณะกลีบบัว การทำแกนซอสามสายด้วยโลหะอลูมิเนียม การทำคันชักซอสามสายที่หัวคันชักสามารถหมุนปรับได้โดยใช้หางม้าซอฝรั่งและมีรูปแบบที่สวยงามน้ำหนักเบาเท่ากันทั้งคันชัก ผลงานการสร้างของจักรี ไม่เพียงความรู้และประสบการณ์ครูพักลักจำจากช่างไทยเท่านั้นด้วยว่าช่างแต่ก่อนไม่สอนกันจึงต้องเรียนรู้โดยวิธีสังเกตเวลาเอาซอไปทำบ้านช่างต่าง ๆ เช่น บ้านช่างเจริญ คชแสง ช่างกรมศิลปากร สยามวาทิต ดุริยบรรณ นอกจากนี้ ครูจักรี มงคล ยังได้ผสมผสานความรู้

งานช่างเครื่องสายตะวันตกลงไปด้วย หลังจากทีกลับจากการรับทุนไปศึกษางานช่างที่อังกฤษ มีผลให้มุมมองด้านงานช่างไทย บางอย่างของคุณครูเปลี่ยนไปคุณครูได้ความรู้มาพัฒนาระดับคุณภาพของซอสามสายให้ได้ลักษณะองค์ที่ถูกต้อง งดงามและมีความไพเราะยิ่งขึ้นนอกจากนี้ คุณครูยังสร้างซอสามสายที่สร้างจากเรซิน คุณครูจ้กรียังคิดวิธีไม่ให้งอหักตามอายุใช้งานอย่างสำเร็จเป็นรายแรก ๆ โดยใส่แกนอลูมิเนียมขณะหล่อก่อนกลึงเป็นคันซอ และสร้างกะโหลกซอจากวัสดุสังเคราะห์ที่ให้เสียงดังไม่แพ้กะลามะพร้าว ประโยชน์เหมาะใช้งานในต่างแดน เพราะให้ผลน้อยเมื่อเทียบเครื่องดนตรีไม้จริงที่อาจแตกรานหากอุณหภูมิเปลี่ยนแปลงทั้งเป็นวัสดุทางเลือกสำหรับอนาคต

ดังนั้น ผู้เขียนจึงมีความสนใจที่จะทำการศึกษา ซอสามสายของครูจ้กรี มงคล จึงมีกรรมวิธีการสร้างองค์ของซอสามสายที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนผสมผสานทฤษฎีการสร้างสรรค์ กับการอนุรักษ์สืบทอดซอสามสายโบราณไว้ทั้งยังเป็นที่ยอมรับในวงการดนตรีไทยพร้อมด้วยคุณภาพลักษณะทางกายภาพ อันเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่น เพื่อใช้ในการบรรเลงอย่างสมบูรณ์ และคุณภาพเสียงที่ดีครูจ้กรี มงคล นิยมใช้การทำแกนซอสามสายด้วยโลหะอลูมิเนียม ส่วนหนึ่งก็เพื่อจะทำการตัดองค์ได้ง่ายกว่าไม้ที่ต้องเหลาตามองศาและมีโอกาสผิดพลาดได้มาก ไม่แต่ละชนิดเมื่อผ่านกรรมวิธีจนเสร็จสมบูรณ์จะมีน้ำหนักที่ไม่เท่ากัน แต่โลหะนอกจากนำกระแสนเสียงได้ดีแล้ว ยังเป็นตัวนำเสียงได้ดีกว่าไม้ โดยน้ำหนักของซอสามสายที่ดีจะต้องพอดีไม่หนักเกินไปและเบาเกินไป ทั้งนี้ขึ้นกับกรรมวิธีของช่างและสัดส่วนซอสามสายอีกด้วย ครูจ้กรี มงคล สร้างซอจากประสบการณ์ส่วนตัว

บทวิเคราะห์

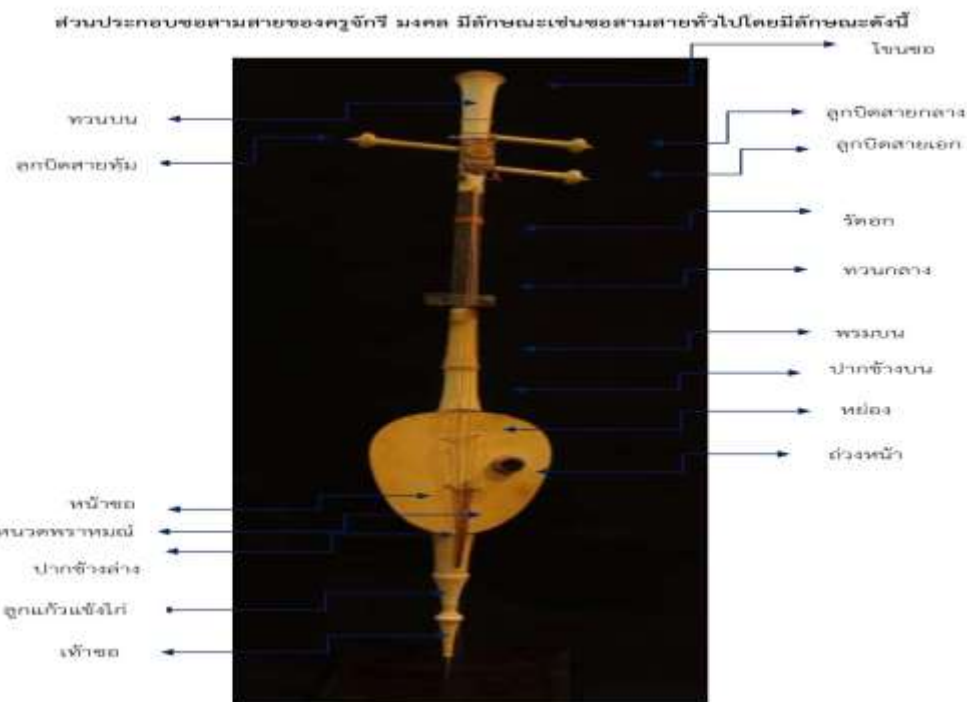
ปัจจุบันการสร้างซอสามสายมีช่างที่มีฝีมือในการสร้างซออยู่จำนวนไม่น้อย ซอสามสายจึงมีความงดงามและคุณภาพเสียงตามฝีมือเชิงช่าง รวมทั้งครูจ้กรี มงคล ซึ่งมีชื่อเสียงในการบรรเลงซอสามสายรวมทั้งมีฝีมือในการสร้างซอสามสายด้วย ดังนั้น การสร้างซอสามสายที่ดีไม่ใช่แค่ความงดงามเพียงอย่างเดียว แต่ยังรวมถึง กรรมวิธีการสร้าง การกำหนดรูปแบบ องค์ของซอสามสาย การขึ้นหน้าซอสามสายวัสดุที่ใช้ขึ้นหน้าแต่ละชนิดเสียงแตกต่างกันเพราะทุกอย่างล้วนเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพเสียงซอสามสาย ช่างผู้สร้างต้องรู้ปัญหาของซอสามสาย สามารถแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพของซอสามสายให้ได้ลักษณะองค์ที่ถูกต้อง งดงามและมีความไพเราะยิ่งขึ้น

นอกจากนี้สัดส่วนของซอสามสายในทัศนคติของครูช่างท่านอื่น เช่น ครูศักดิ์ชัย กาย ได้ให้ความสำคัญในเรื่องของสัดส่วนของซอสามสาย ความเอียงของซอสามสายครูศักดิ์ชัย กายยังมีองค์ที่ทำให้ผู้เล่นจับซอถนัดมากขึ้น ทำให้ มุมกดของสายกับหย่องที่ต้องการความตึงให้พอดี องค์ทั้งมือซ้ายถือคันซอ มือขวาจับคันชัก ได้อย่าง ประสานกันพอดีกับตำแหน่งของการสีกอีกด้วย (อนันท์สิทธิ์ การหนองใหญ่, 2560, น.206)

องค์ของซอสามสาย เป็นเรื่องที่สำคัญที่สุดในการสร้างซอสามสาย ครูจ้กรี มงคล จะพิจารณาสัดส่วนของซอสามสาย ขนาดความยาวของแกนซอ จนถึงกรรมวิธีการตัดองค์ของซอสามสาย จากหลาย ๆ อย่างประกอบกัน โดยเริ่มจากขนาดทวนกลางที่ทำขึ้นรวมถึงกะโหลกซอและหน้าซอ จึงจะทราบได้ว่า ควรทำแกนซอ และสัดส่วนที่เล็กหรือใหญ่ โดยครูจ้กรี มงคลได้อ้างอิงกระสวนซอสามสายของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต จากวังสวนผักกาด ในการผลิตซอสามสายมาโดยตลอด แต่ด้วยกรรมวิธีการสร้างซอสามสายแต่ละคันต้องขึ้นอยู่กับขนาดของทวนกลางที่ได้มา โดยจำเป็นต้องขยายสัดส่วน (Scale) อย่างละ 0.5 เซนติเมตร เพื่อความเป็นสัดส่วนที่คงเดิม และสมดุล

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุพล จันทราปัติย์ ได้กล่าวถึงองค์ของซอสามสายในอุดมคติความว่า “การทำซอต้องให้สีไม่ลำบาก สัดส่วนและความยาวของร่างกายผู้บรรเลง มีเสียงซอที่ดี มีเสียงที่โต ซอที่ดีสำหรับครู ต้องเป็นซอที่มีน้ำหนัก ครูชอบซอหนักจับแล้วมันคง” (สุพล จันทราปัติย์, สัมภาษณ์)

ครูจักรี มงคล กล่าวถึงองค์ของซอสามสายในแง่ของช่างผู้สร้างซอสามสายว่า ตนเองได้รับแรงบันดาลใจเรื่องสัดส่วนซอสามสายจากภาพซอสามสายในมือผู้หญิงชุดไทยปฏิบัติในปี 21 หลังพบข้อค้นดังกล่าวที่พิพิธภัณฑ์วังสวนผักกาด พร้อมถอดลักษณะและวัดสัดส่วนจากภาพถ่ายเพื่อใช้เป็นต้นแบบ จากแรงบันดาลใจนี้ คุณครูจักรี มงคล จึงมีแนวคิดที่จะสร้างซอสามสายที่มีขนาดใหญ่แต่น้ำหนักเบาตามสัดส่วนของวังสวนผักกาด และสร้างซอลักษณะ “อาจ” แต่ไม่ “แอ่น” ได้องศาของซอสามสายเมื่อมองจากด้านข้าง หากซอสามสายไม่ได้สร้างตามสัดส่วนและองศาที่ถูกต้อง รวมไปถึงการใช้วัสดุที่ผิดประเภทและไม่ได้คุณภาพก็จะทำให้เสียงของซอสามสายเปลี่ยนไปได้และมีผลโดยตรงต่อเสียงและการบรรเลง

ภาพที่ 1 ซอสามสาย ผลงานการสร้างของครูจักรี มงคล (วรุฒม์ ปัทมดิลก, 2566)

การทำองศาซอสามสายของครูจักรี มงคล ประกอบด้วย 2 กรรมวิธี ดังนี้

1. การทำแกนซอ

การประกอบเข้าคันซอ จำเป็นที่จะต้องมีการแกนกลางของซอ โดยอดีต จนถึงปัจจุบัน ซอสามสายโดยทั่วไปแกนซอ มักสร้างจากไม้หลาวชะโอน และไม้เนื้อแข็งต่าง ๆ ครูจักรี มงคล ได้รับแรงบันดาลใจจากศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์ ในการใช้โลหะที่มีน้ำหนักเบา คือ อลูมิเนียม แทน โดยการเตรียมท่ออลูมิเนียม กว้างขนาด 4 หุน ขนาดความยาว 28 นิ้ว ตัดด้วยใบเลื่อย การใช้ อลูมิเนียม จะทำให้ง่ายต่อการเข้าคันซอ และการทำองศาจะสามารถตัดเพื่อให้ได้ศูนย์ถ่วงที่พอดีเมื่อบรรเลงแล้วมีการถ่ายเทน้ำหนักได้ดี ทั้งซ้ายและขวา จะทำให้ผู้บรรเลงซอสามสาย บรรเลงได้นานขึ้น องศาของซอที่ไม่แอ่นจนเกินไป แต่มีลักษณะ “อาจ” คือองศา ฝายออกไปข้างหน้าอย่างเล็กน้อยดูสวยงามสง่า และไม่เอียง ตามแรงรังสาย เหมือนอย่างแกนซอที่ทำจากไม้ที่ถูกตัดให้โค้งตามกาลเวลา แกนซอสามสายที่ทำจากอลูมิเนียมยังแข็งแรงทนทานกว่าไม้อีกด้วย

2. ประกอบเข้าคัน

หลังจากได้ทำแกนซอ เข้าคันซอสามสายด้วยท่ออลูมิเนียม ซึ่งโลหะจะสามารถนำแรงสั่นสะเทือนได้มากกว่าไม้ และเกิดการรบกวนเสียงทั่วทั้งคันทำให้คุณภาพการเสียงของซอสามสายดัง ที่สำคัญยังสามารถตัดองศาศูนย์ถ่วงของซอสามสายได้ตามต้องการอีกด้วย การตัดองศาซอสามสายต้องทำในขั้นตอนกรรมวิธีการประกอบเข้าคัน โดยการนำสัดส่วนที่กลึงเรียบร้อยแล้ว เจาะ

รู้สำหรับเตรียมร้อยเรียงเข้าคั่นขอ เรียงสัดส่วนจากกะโหลกขอ ปากข้าง บน ปากข้างล่าง ทวนกลาง และส่วนของทวนบน ระหว่างการนำแต่ละส่วนเข้าการตัดต่อของขอสามสายทำการติดลู่มีเนียมไปด้วย ในองศาที่ครูจักรี มงคล ได้คิดว่าให้คุณภาพที่ดีที่สุด จะต้องทำองศาขอสามสายปากข้างบนทำองศาที่กะโหลกขอที่ 170 องศา และปากข้างล่างที่ทำองศาที่กะโหลกขอ 175 องศา เมื่อขึ้นสายขอจะไม่ทำให้สายชอกค้ำหน้ากบลงบนหนังมากเกินไป

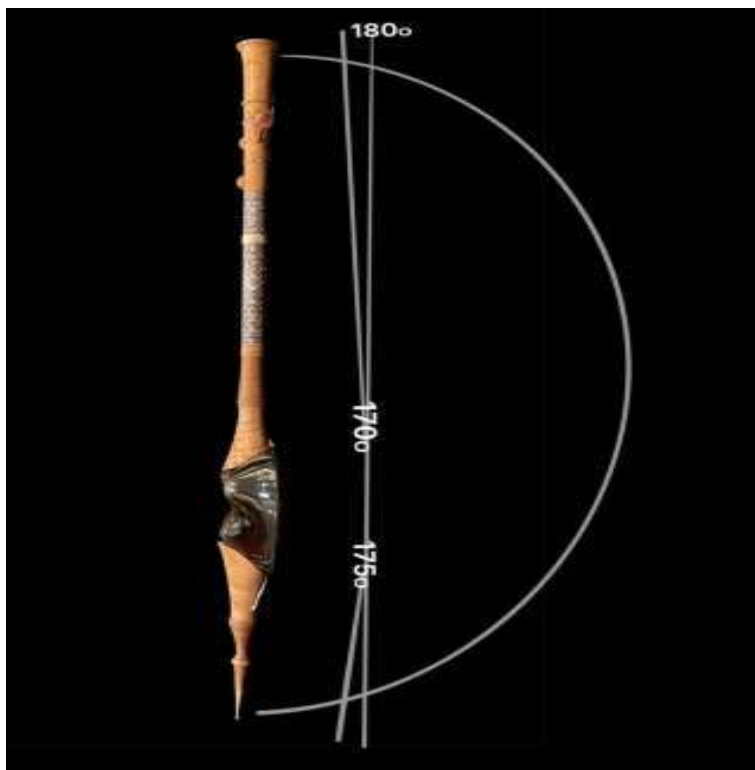
ครูจักรี มงคลได้ถ่ายทอดเอกลักษณ์ในการสร้างขอสามสายไว้ในขอสามสายคันนี้ประกอบด้วยกระสวนขอ อาทิเช่น ปากข้างบนปากข้างล่าง (เอวขอ) ที่มีลักษณะเรียวเล็กและเป็นธรรมชาติคล้ายกลีบบัวเป็นตัวรับน้ำหนักของกะโหลกขอไม่ให้น้ำหนักการรังสายนกลงบนขนหน้าขอ ให้น้ำหนักถ่ายเททางด้านหลังทำให้ไม่กดหน้าขอ ทำให้หน้าขอยังคงตั้งอยู่ได้นาน แกนขอที่สร้างจากโลหะทำให้การทำองศาศูนย์ถ่วงขอสามสาย และคั่นชักขอสามสายที่ถูกสร้างขึ้นมามีลักษณะคงไว้รูปแบบเดิมและต่อยอดนวัตกรรมการที่ คุณครูจักรี มงคล ได้คิดค้นขึ้น องศาขอสามสายของครูจักรี มงคล มีรูปทรงที่ดูงดงามทำมุมองศาได้พอดี อยู่บนพื้นฐานศูนย์ถ่วงของขอสามสายที่ดี เพื่อการเอื้อเพื่อให้ผู้บรรเลงสะดวกสบาย โดยทำมุมองศาที่วัดจากกะโหลกถึงทวนบน 170 องศา และขอบกะโหลกล่างที่วัดจนถึงเท้าขอ 175 องศา กอปรกับปากข้างที่เหลาเป็นทรงรูปกลีบบัว งอนโค้งเข้ากับกะโหลกขอสนิทกับกะโหลกเพื่อรับน้ำหนักไม่ให้องศาของขอสามสายแอ่นหรืองอมากขึ้นหลังจากการใช้งานไประยะหนึ่งแล้วหลังจากการใช้งานไประยะหนึ่งแล้วหน้าของขอสามสายก็จะไม่หย่อนเพราะถูกแรงกดแรงรั้งของการขึ้นสายขอความเอียงของขอสามสายทำให้ผู้บรรเลงขอสามสายถนัดมากขึ้น ถ่ายเทน้ำหนักขอได้ดี และไม่มีแรงกดแรงรั้งที่จะมีผลกระทบต่อน้ำขอสามสาย ซึ่งมีผลกระทบโดยตรงต่อคุณภาพเสียง

ภาพที่ 2 การเข้าคั่นเพื่อปรับองศาของขอสามสาย (วรุฒม์ ปัทมดิลก, 2566)

จากการศึกษาองศาขอสามสายและปัจจัยที่ทำให้คุณภาพเสียงเปลี่ยนแปลงของครูจักรี มงคล องศาขอสามสายถือเป็นปัจจัยส่วนหนึ่งในการสร้างคุณภาพเสียง และคุณภาพของการบรรเลงขอสามสายที่สำคัญ โดยผู้ใช้งานขอสามสายย่อมเข้าใจถึงปัญหาขององศา สัดส่วน ขอสามสายว่าเป็นปัญหาสำคัญจึงเกิดข้อค้นพบที่เป็นความรู้เชิงวิชาการสัดส่วนของขอสามสายของครู

จักรี มงคล ว่ามีลักษณะเฉพาะตนในกรรมวิธีการสร้าง วัสดุ อุปกรณ์ ซอสามสายของครูจักรี มงคล มีเสียงที่มีความไพเราะควบคู่กับคุณภาพของชิ้นงานที่มีความสวยงามละเอียด ประณีต คงทน ด้วยกรรมวิธีการสร้างที่พิถีพิถันเฉพาะตนการทากะโหลกซอสามสาย การทาปากข้างบนปากข้างล่าง การทาแกนซอสามสายการประกอบเข้าคัน จมมีเอกลักษณ์เฉพาะได้แก่ ปังจ้อยที่ส่งผลต่อคุณภาพเสียงซอสามสายของครูจักรี มงคล คือสัดส่วนของซอสามสายและ ส่วนประกอบอื่น ๆ ของซอสามสาย องศาของซอสามสายซึ่งรับแรงจากการรังสียและแรงกดจากหย่อง คันชักที่สามารถปรับความตึงความหย่อนของหางม้า การแต่งเสียงโดยการตั้งหย่องและการติดถ่วงหน้ามีตำแหน่งของหย่องและน้ำหนักของถ่วงหน้าที่เหมาะสม และได้พัฒนากรรมวิธีการสร้างจนมีเอกลักษณ์เฉพาะตน คือ การทาปากข้างบน ปากข้างล่าง ที่มีสัดส่วนเป็นธรรมชาติ คล้ายลักษณะกล้วย การทำแกนที่เป็นโลหะอลูมิเนียม ซึ่งมีน้ำหนักเบาสามารถทนกระแสเสียงและทนทานได้ดีกว่าไม้เนื้อแข็ง การทาคันชักซอสามสายที่หัวคันชักสามารถหมุนปรับได้โดยใช้หางม้าขอฝรั่ง เมื่อใช้งานเสร็จสามารถลดความตึงลง และมีรูปแบบที่สวยงามมีน้ำหนักเบาเท่ากันทั้งคันชักการทาสอสามสายรูปทรงซอสามสายของครูจักรี มงคล มีรูปทรงที่ดูงดงามตามองศาได้พอดี อยู่บนพื้นฐานศูนย์ถ่วงของซอสามสายที่ดี เพื่อการเอื้อเพื่อให้ผู้บรรเลงสะดวกสบาย โดยตามองศาที่วัดจากกะโหลกถึงทวนบน 170 องศา และขอบกะโหลกล่างที่วัดจนถึงเท้าขอ 175 องศา กอปรกับปากข้างที่เหลาเป็นทรงรูปกล้วย งอนโค้งเข้ากับกะโหลกซอสอดกับกะโหลกเพื่อรับน้ำหนักไม่ให้ของซอสามสายแอ่นหรืองอมากขึ้นหลังจากการใช้งานไประยะหนึ่งแล้วหลังจากการใช้งานไประยะหนึ่งแล้วหน้าของซอสามสายก็จะไม่หย่อนเพราะถูกแรงกดแรงรั้งของการขึ้นสายขอความเอียงของซอสามสายทาให้ผู้บรรเลงซอสามสายถนัดมากขึ้น ถ้ายหน้าหนักขอได้ดี และไม่มีแรงกดแรงรั้งที่จะมีผลกระทบต่อหน้าซอสามสาย ซึ่งมีผลกระทบโดยตรงต่อคุณภาพเสียงซอสามสายของครูจักรี มงคลเป็นขอที่มีทางคุณภาพและคุณภาพเสียงที่ไพเราะที่มีลักษณะเฉพาะ

ภาพที่ 3 องศาซอสามสาย (วรุฒม์ ปีทมดิลก, 2566)

ภาพที่ 4 แกนซอสามสายอลูมิเนียม (วรุตม์ ปัทมดิลก, 2566)

ภาพที่ 5 ครูจักรี มงคลซอสามสายเสร็จสมบูรณ์ (วรุตม์ ปัทมดิลก, 2566)

ข้อค้นพบเชิงวิชาการ หรือองค์ความรู้ใหม่เชิงวิชาการ

1. ongsasamsai of Kru Jaki Mongkol has a unique characteristic. In addition to being a craftsman who has completed the three-stringed instrument, he is still a craftsman who has the ability to play the three-stringed instrument and is also a performer in the Thai folk music scene. Therefore, it is necessary to study the construction of the three-stringed instrument to answer the questions of the three-stringed instrument and to solve the problems of the three-stringed instrument. The study of the three-stringed instrument will lead to the discovery of the unique characteristics of the three-stringed instrument that are suitable for all performers and are a benefit that will lead to the development of the three-stringed instrument and the performance of the three-stringed instrument.

1.1 องศาของซอสสามสายของครูจักรี มงคล บริเวณทวนบน นับตั้งแต่กะโหลกซอขึ้นไป จะไม่ทำมุมเป็นลักษณะเส้นตรง (180 องศา) แต่จะมีลักษณะเฉพาะตัว ที่เรียกว่า อาจ คือผายออกทำมุม 170 องศา และทำมุมเป็นมุมกลับ 190 องศา

1.2 องศาของซอสสามสายของครูจักรี มงคล บริเวณทวนล่าง นับตั้งแต่กะโหลกซอลงไป จะไม่ทำมุมเป็นลักษณะเส้นตรง (180 องศา) แต่จะมีลักษณะเฉพาะตัว ที่เรียกว่า อาจ คือผายออกทำมุม 175 องศา และทำมุมเป็นมุมกลับ 185 องศา

2. ปัจจัยขององศาที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพเสียงซอสสามสาย

องศาของซอสสามสายของครูจักรี มงคล ถือว่าไม่แน่นอนจนเกินไป สามารถอธิบายได้ว่าซอสสามสายที่แน่นอนจนเกินไปจะทำให้แรงรั้งของสายซอสสามสายกดที่หน้าซอและทำให้หน้าซอที่ถูกขึ้นให้ตึงนั้น ถูกกดทับและหย่อนลง ส่งผลกระทบต่อเสียงของซอสสามสายทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

บทสรุป

องศาซอสสามสายของครูจักรี มงคล ที่กล่าวว่ามีผลกระทบต่อเสียงและการใช้งานนั้น หมายถึง องศาสัดส่วนของซอสสามสายมีผลกระทบต่อผู้บรรเลงซอสสามสาย ด้วยการทำแกนซอสสามสายและการประกอบเข้าคันทซอที่ส่งผลไปถึง ถ่ายเทน้ำหนัก การคอนซอของผู้บรรเลง และมีผลกระทบต่อเสียงเนื่องด้วยองศาจะมีผลกระทบต่อแรงรั้งของสาย การกดทับของสายที่มั่งแรงกดทับไปยังหย่องซอสสามสาย และกดลงไปบนหน้าซอบนพื้นที่การสร้างเสียง ซอสสามสายที่มีองศา สัดส่วนที่ดี จะส่งผลให้หน้าซอตั้งเสียงดัง แต่ถ้าหากซอสสามสายที่องศา สัดส่วน มีความอมมากเกินไป หรือแอ่นมากเกินไปจะทำให้แหล่งกำเนิดเสียง หรือหน้าซอ มีแรงกดที่น้อยเกินไปหรือมากเกินไปทำให้คุณภาพเสียงออกมาไม่ได้ดีตามที่ควร ตลอดจน ซอสสามสายของครูจักรี มงคล เป็นเครื่องดนตรีไทยที่มีความสำคัญทางวัฒนธรรมและดนตรีไทย ครูจักรี มงคล เป็นศิลปินผู้มีเชี่ยวชาญในการบรรเลงซอสสามสาย ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีสายที่เก่าแก่และมีความละเอียดอ่อนในการเล่น ซอสสามสายเป็นเครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงทั้งในวงปี่พาทย์และในวงดนตรีไทยขนาดเล็ก มีเสียงที่ไพเราะและลึกซึ้ง โดยเฉพาะในเพลงพื้นเมืองไทยที่สื่อถึงความงดงามของวัฒนธรรมไทย ครูจักรี มงคล ได้นำความสามารถในการบรรเลงซอสสามสายมาถ่ายทอดผ่านการสอนและการแสดงดนตรี โดยมีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์และสืบสานดนตรีไทยให้คนรุ่นใหม่ได้รู้จัก

เอกสารอ้างอิง

- เจนจิรา เบญจพงศ์. (2555). *ดนตรีอุษาคเนย์*. วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ภูมิใจ รื่นเรือง. (2551). *กรรมวิธีการสร้างกลองแขกของครูเสน่ห์ ภักตร์ผ่อง*. (ปริญาศิลปศาสตรบัณฑิต). สาขาดุริยางคศิลป์ไทย
- ภาควิชาดุริยางคศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มนตรี ตราโมท. (2519). *อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตเสวี)*. ม.ป.ท.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2542*. นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น.
- วรุตม์ ปัทมดิลก. (2565). *กรรมวิธีการสร้างซอสสามสายของครูจักรี มงคล*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- วีรวัฒน์ แสนจันทร์ไชย. (2555). *กรรมวิธีการสร้างซอสสามสายของครูวินิจ พุกสวัสดิ์*. (ปริญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). สาขาดุริยางคศิลป์ไทย ภาควิชาดุริยางคศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อนันต์สิทธิ์ การหนองใหญ่. (2560). *การสร้างซอสสามสายของครูศักดิ์ชัย กาย*. (ปริญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). สาขาดุริยางคศิลป์ไทย ภาควิชาดุริยางคศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บุคลากร

จักรี มงคล (ผู้ให้สัมภาษณ์). วรุตม์ ปัทมดิลก (ผู้สัมภาษณ์). สถานที่มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์. เมื่อวันที่ 23 กันยายน 2565

สุรพล จันทราปัติ (ผู้สัมภาษณ์). วรุตม์ ปัทมดิลก (ผู้สัมภาษณ์). สถานที่มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์. เมื่อวันที่ 2 สิงหาคม 2565